

ΠΕΡΙ ΤΟΥ «ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ»

Ι. ΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΑΙ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

Τὸ σύντομον χρονικὸν περὶ τῶν συμβάντων τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν μεσαῖωνα, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ κτίσεως Μονεμβασίας», ὃ ὁποῖος ἔχει κακῶς ἀποδοθῆ εἰς αὐτό, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1749 ὑπὸ τῶν Pasini, Rivauteilla καὶ Berta ἐξ ἑλληνικοῦ κώδικος τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Τουρίνου ¹. Ἄλλας δύο παραλλαγὰς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ, τὴν μίαν ἐκ κώδικος τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων καὶ τὴν ἄλλην ἐκ κώδικος τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου, ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ 1884 ὁ Σπ. Λάμπρος ὁμοῦ μετὰ τῆς παραλλαγῆς τοῦ Τουρίνου ² καὶ ὁ αὐτὸς νέαν παραλλαγὴν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ τελευταίου μέρους τῶν παραλλαγῶν Κουτλουμουσίου καὶ Τουρίνου, ἐκ ρωμαϊκοῦ κώδικος ³. Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τούτων ἡ ἰβηρικὴ, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, εἶναι ἡ παλαιότερα ⁴, καὶ ἀπὸ σύντμησιν ταύτης, ὡς φαίνεται καὶ ἐξ ἀπλῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν κειμένων, πιθανῶς ὅμως ἐξ ἄλλου ἀπογράφου της, προέρχονται αἱ κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμοιαι μεταξὺ των καὶ ὡς πρὸς τὰ λάθη των ἀκόμη, ἄλλαι δύο, τοῦ Κουτλουμουσίου καὶ Τουρίνου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν γραφῆ μεταξὺ τοῦ 1340 καὶ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἡ ρωμαϊκὴ τέλος ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ τελευταίου τμήματος τῶν δύο τούτων παραλλαγῶν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἰβηρικὴν.

Ἡ τελευταία αὕτη ἡ ὁποία καὶ μόνη παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, ὡς ἀρχαιότερα, καὶ ἥτις πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, ἔχει γραφῆ ὡς ἀπέδειξεν ὁ Κουγέας ⁵ κατὰ τὸν 10ον ἢ 11ον αἰῶνα, πάντως δὲ ὅχι πρὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ (963 - 969), ἐφ' ὅσον διακρίνει τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον τὸν Α' μετὰ τὸ ἐπιθετὸν «τοῦ παλαιοῦ» ὅπερ

¹ Pasini, Rivauteilla, Berta, Codices Manuscripti bibliothecae regii Taurinenses Athenæsi, Τόμος I, Taurini, 1749, 417 κ.έ. Βλ. Ν. Βέη, «Τὸ περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν, Βυζαντίς, 1, 1909, σελ. 58.

² Σπ. Λάμπρος, Ἱστορικὰ Μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 97 - 120.

³ Ν.Ε., 9, 1912, σελ. 245 - 251.

⁴ Βλέπε Στίλπωνος Κυριακίδη, Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ, Βυζαντιναὶ Μελέται, VI, σελ. 82.

⁵ Ν.Ε., 9, 1912, σελ. 473 - 480.

ἀποδίδει εἰς αὐτόν, ἔνδειξις ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον καὶ ἄλλος αὐτοκράτωρ μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα.

II. ΣΥΓΓΕΝΗ ΚΕΙΜΕΝΑ

Κείμενον συγγενὲς πρὸς τὸ χρονικὸν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν διατύπωσιν ἀποτελεῖ τὸ δημοσιευθὲν κατὰ τὸ 1912 ὑπὸ τοῦ Κουγέα εἰς τὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα¹ σχόλιον τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα, ζήσαντος περὶ τὰ ἔτη 850 - 932. Ὁ καθορισμὸς τῆς σχέσεως τοῦ σχολίου τούτου πρὸς τὸ χρονικὸν ἀποσαφηνίζει, ὡς θέλομεν ἴδει, πλεῖστα προβλήματα ἀνακύπτοντα ἐκ τῆς μελέτης τοῦ χρονικοῦ. Ἐνδιαφέρον ὡσαύτως παρουσιάζουν διάφορα ἄλλα κείμενα συναφῆ πρὸς τὰς εἰδήσεις τοῦ χρονικοῦ, ὡς ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Εὐαγρίου², τὰ βιβλία θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου³, τὰ γραφόμενα Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου⁴, περὶ τῆς καθόδου τῶν Σλάβων εἰς Πελοπόννησον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' καὶ περὶ τῆς ἀποστασίας αὐτῶν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Α', τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γ' (1084 - 1111) πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α' τὸν Κομνηνόν⁵, αἱ δύο ἀναφοραὶ τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Κυρίλλου, τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 15ου αἰῶνος, πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην⁶, καὶ τέλος ἡ ἱστορία τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ⁷ εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνονται εἰδήσεις περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ περὶ τῶν προνομίων τὰ ὁποῖα, ὡς ὁ συγγραφεὺς νομίζει, παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος.

¹ Ἐκ τῶν κειμένων τούτων τὰ πρῶτα τρία παρουσιάζουν καὶ φραστικὴν τινα συνάφειαν πρὸς τὸ κείμενον τοῦ χρονικοῦ.

III. Η ΙΒΗΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

¹ Ἡ ἰβηριτικὴ παραλλαγή τοῦ χρονικοῦ ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν σαφῶς

¹ N.E., 9, 1912.

² Εὐάγριος (Bidez et Parmentier, σελ. 228).

³ Migne, Patrologia Graeca, 116, στ. 1081 - 1426.

⁴ Κωνσταντῖνος Πορφυρογεννητός, Bonn III, σελ. 53 κ.ε., σελ. 217 - 220.

⁵ Ράλλη καὶ Ποτλή, Σύνταγμα Θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, Ἀθῆναι 1885, Ε', σελ. 72. Βλ. Κυριακίδη, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 72.

⁶ Σπ. Λάμπρου, Δύο ἀναφοραὶ μητροπολίτου Μονεμβασίας πρὸς τὸν πατριάρχην, N.E., 12, 1915, σελ. 257 - 318. Βλέπε ἰδίως σελ. 285 - 287.

⁷ Γεώργιος Φραντζῆς, Χρον. Bonn, σελ. 398.

διακρινομένων μεταξύ των. Τὸ πρῶτον μέρος ὀμιλεῖ γενικῶς περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀβάρων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς των μέχρι τοῦ δευτέρου αὐτῶν πολέμου πρὸς τὸν Μαυρίκιον, λαβόντος χώραν κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (586 - 587) καὶ ἀποτελεῖται, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Λάμπρος, ἀπὸ αὐτούσιον παραθέσειν χωρίων διαφόρων βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων ἐλαφρῶς διεσκευασμένων. Τὸ δεύτερον μέρος ἀρχόμενον μὲ τὴν φράσιν «ἐν ἑτέρῳ δὲ εἰσβολῇ...»¹ περιλαμβάνει τὸ κυρίως χρονικόν, δυνάμενον καὶ τοῦτο νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τρία τμήματα. Τὸ πρῶτον τμήμα ὀμιλεῖ περὶ ἀβαρικῆς ἐπιδρομῆς εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας Θεσσαλίαν, Ἑλλάδα—ἐννοεῖ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα—Ἥπειρον, Ἀττικὴν, Εὐβοίαν καὶ Πελοπόννησον, λαβούσης χώραν κατὰ τὸ βον ἔτος τοῦ Μαυρικίου, τὸ 587 - 588, τὸ ὁποῖον ὁμως ἀριθμεῖ ἐσφαλμένως ὡς ἔτος 609βον ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ τὸ 7ον ἔτος τοῦ Μαυρικίου, τὸ 588 - 589. Τὸ σφάλμα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶναι τυχαῖον ἴσως δὲ ὑποκρύπτει τὴν ἐπὶ τῇ βάσει διπλῆς πηγῆς συμπίλησιν τῆς ἰβηρικῆς παραλλαγῆς. Ἐν συνεχείᾳ γίνεται μνεῖα περὶ τῆς ἐκ μέρου τῶν Ἀβάρων φθορᾶς τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου ὡς καὶ περὶ τῆς φυγῆς ἐτέρου τμήματος εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν Σικελίαν, τὰς πέριξ νήσους, τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὰ ἀπρόσιτα ὄρη τῆς Τσακωνιάς. Τὸ δεύτερον τμήμα ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀβάρων εἰς Πελοπόννησον, καὶ περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη διαρκείας τῆς κατοχῆς των κατὰ τὰ ὁποῖα διετέλουν ἀνεξάρτητοι «μῆτε τῷ τῶν Ρωμαίων βασιλεῖ μῆτε ἐτέρῳ ὑποκείμενοι»². Τὸ τρίτον τέλος τμήμα ὀμιλεῖ περὶ ἤττης τῶν Σλάβων—καὶ ὄχι τῶν Ἀβάρων περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμνε μνεῖαν ἕως τότε—κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α', ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ του Σκληροῦ, ὁ ὁποῖος ἤδρευεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Πελοποννήσου «ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέου τοῦ Σθλαβηνοῦ ἔθνους διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον καθαρεύοντος»³, καὶ ὁ ὁποῖος «συμβαλὼν τῷ Σθλαβηνῷ ἔθνει πολεμικῶς εἰλέ τε καὶ ἠφάνισε εἰς τέλος καὶ τοῖς ἀρχῆθεν οἰκῆτορσι ἀποκαταστήναι τὰ οἰκεία παρῆσαν»⁴.

Ἐν συνεχείᾳ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν παλαιῶν κατοίκων γίνεται μνεῖα περὶ ἐγκαταστάσεως καὶ ἄλλου πολλαπλῆς προελεύσεως χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, περὶ ἀνοικοδομήσεως τῶν πόλεων καὶ ἐκκλησιῶν, περὶ προαγωγῆς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πατρῶν εἰς μητρόπολιν ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ὑπήχθησαν αἱ ἐπισκοπαὶ

¹ Στίλπ. Κυριακίδη, Ἐνθ' ἀν., σελ. 45, στήλ. α'.

² Στίλπ. Κυριακίδη, Ἐνθ' ἀν., σελ. 47, στήλ. α'.

³ Στίλπ. Κυριακίδη, Ἐνθ' ἀν., σελ. 47, στήλ. α'.

⁴ Στίλπ. Κυριακίδη, Ἐνθ' ἀν., σελ. 48, στήλ. α'.

Λακεδαίμονος, Μεθώνης καὶ Κορώνης καὶ τέλος περὶ τῆς προσελεύσεως τῶν Σλάβων εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Ἡ ἱβηριτικὴ παραλλαγή περατοῦται μὲ τὴν μνειάν τοῦ ἐπὶ Νικηφόρου ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων. Τὸ μὴ ἐνυπάρχον εἰς αὐτὴν τελευταῖον μέρος τῶν παραλλαγῶν Κουτλουμουσίου καὶ Τουρίνου, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐγένετο ἤδη λόγος, ἀποτελεῖ μεταγενεστέραν προσθήκην περιλαμβάνουσαν εἰδήσεις περὶ τῶν μητροπόλεων Λακεδαίμονος καὶ Μονεμβασίας ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 11ου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ 14ου, δὲν παρουσιάζει δὲ ἰδιαίτερον ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον.

IV. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

Ἡ δημοσίευσίς τοῦ χρονικοῦ ὑπὸ τοῦ Pasini παρῆλθεν ἀπαρατήρητος κατ' ἀρχὰς καὶ ἐπὶ αἰῶνα περίπου οὐδεὶς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτοῦ. Τὴν ὑπαρξίν του ἠγνόει καὶ αὐτὸς ὁ Fallmerayer κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου του περὶ τῆς ἱστορίας τῆς χερσονήσου τοῦ Μορέως¹, μόνον δὲ ἀργότερον, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησε τοῦτο² ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν ἀποψίν του περὶ καθόδου τῶν Σλάβων εἰς Πελοπόννησον ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἰῶνος καὶ περὶ ἐξολοθρεύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς³, ἐκίνησε τοῦτο τὴν γενικὴν προσοχὴν καὶ μελέτην⁴. Ὁ Fallmerayer ἐστηρίχθη ἰδίως ἐπὶ

¹ Jacob Ph. Fallmerayer, *Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters*, Stuttgart und Tübingen 1830 - 1836.

² Jacob Ph. Fallmerayer, *Fragmenta aus dem Orient*, τόμος Β', Stuttgart und Tübingen 1845, σελ. 413 ἐν ὑποσημειώσει.

³ *Geschichte der Halbinsel Morea*, τόμ. 1, σελ. 171 κ.ἐ.

⁴ Μὲ τὸ Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας ἠσχολήθησαν μέχρι τοῦδε, ἐξ ὧν γνωρίζω, οἱ Κ. Παπαρηγόπουλος («Ἱστορικαὶ Πραγματεῖαι», ἐν Ἀθήναις 1858, ὅπου καταχωρίζεται ἡ μελέτη του «Σλαυικαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικίσεις» Α', σελ. 244 κ.ἐ. ἐπίσης ὁ αὐτὸς εἰς Ἱστορίαν Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμος Γ', σελ. 162, 163, ἔκδοσις Γ', ἐν Ἀθήναις 1932), Κ. Hopf (*Geschichte Griechenlands*, εἰς Ἐγκυκλοπαίδ. Ersch καὶ Kruber, τόμ. 85, Λειψία 1867, σελ. 106 κ.ἐ. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Φρ. Ζαμβάλη, Κ. Χόφφ, «Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», ἐν Βενετίᾳ 1872), G. Hertzberg (*Geschichte Griechenlands...*, τόμ. Α', Gotha 1876, σελ. 128 κ.ἐ. ἐν ὑποσημ. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Π. Καρολίδη, Χέρτσμπεργκ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος..., τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1906, σελ. 184 ἐν ὑποσημ.), Σ. Λάμπρος («Ἱστορικὰ μελετήματα», ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 97 - 120 καὶ εἰς Ν. Ἑλληνομνήμονα, τόμ. 9, 1912, σελ. 245 - 251), Α. Vasiliév («Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», ρωσιστὶ εἰς «Vizantiskij Vremennik», τόμος 5ος, 1898, σελ. 404 - 438, 626 - 670), Ν. Βέης («Τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν», εἰς «Βυζαντιδα», τόμος 1ος, 1909, σελ. 57 - 105). Ἐπίσης «Ὁ ἐλκόμενος Χριστὸς τῆς Μο-

τῆς πληροφορίας τοῦ χρονικοῦ περὶ κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη, δηλαδή ἀπὸ τοῦ 587/588, ἕκτου ἔτους τοῦ Μαυρικίου, μέχρι τοῦ 805/806, τετάρτου ἔτους τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α΄ καὶ περὶ ἐξολοθρεύσεως ἢ φυγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ πληροφορία αὕτη περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς περιλαμβάνεται ἐπίσης καὶ εἰς τὸ σχόλιον Ἀρέθα, ὅπου ὁμως γίνεται μνεῖα Σλάβων ἀντὶ Ἀβάρων, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Νικολάου τοῦ Γ΄, ἔνθα ἔχομεν μνεῖαν μόνον Ἀβάρων. Εἰς τὸ χρονικόν, ὅπως εἶδομεν, γίνεται μὲν μνεῖα Ἀβάρων, ἐν συνεχείᾳ ὁμως εἰς τὸ δεύτερον μέρος αὐτοῦ ἔχομεν καὶ μνεῖαν Σλάβων, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὸν Πορφυρογέννητον ἔχομεν μνεῖαν μόνον Σλάβων. Τέλος εἰς τὴν ἀναφορὰν τοῦ ἐπισκόπου Μονεμβασίας Κυρίλλου ἀντὶ Ἀβάρων ἢ Σλάβων ἔχομεν μνεῖαν Οὐνιγάρων.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις περὶ τῆς μνεῖας Ἀβάρων ἢ Σλάβων ἐνέχουν βασικὴν σπουδαιότητα, ὡς θέλομεν διαπιστώσει ἐν συνεχείᾳ, διὰ τὴν ἐξακριβωσιν τῆς γενετικῆς σχέσεως τοῦ χρονικοῦ πρὸς τὰ συγγενῆ μὲ αὐτὸ κείμενα, διὰ τὴν εὔρεσιν τῶν πηγῶν του καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς ἱστορικῆς ἀξιολογίας του.

V. ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑΣ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

Ἡ ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν τοῦ χρονικοῦ ἠμφεσβητήθη ὑπὸ τῶν διαφόρων μελετητῶν του. Οὕτως οἱ πρῶτοι ἐρευνῆται αὐτοῦ Παπαρηγόπουλος, Hopf, Hertzberg, Λάμπρος καὶ Βέης, στηριζόμενοι ὅλοι, ἐκτὸς τοῦ Λάμπρου, ἐπὶ τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι τοῦτο εἶναι μεταγενέστερον συμπλήμμα καὶ μάλιστα τοῦ 16ου αἰῶνος, καὶ ὅτι ἡ πληροφορία του διὰ τὴν ἐπὶ Μαυ-

νεμβασίας» εἰς ΒΝJ, τόμος 10ος, 1933, σελ. 207-208), Σ. Κουγέας (Ἐπὶ τοῦ καλουμένου χρονικοῦ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας», εἰς Ν.Ε., τόμ. 9ος, 1912, σελ. 473-480), Δ. Ζακυθηνός («Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», Ἀθήναι 1945, σελ. 37-43), Π. Χαρανῆς (Peter Charanis, «Nikephorus, the Savior of Greece from the Slavs, 810 A.D.» εἰς περ. «Βυζαντινὰ - Μεταβυζαντινὰ», New York 1946, σελ. 75-92), Στ. Κυριακίδης (Βυζαντινὰ Μελέται, VI, Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ, Θεσσαλονίκη 1947) καὶ Σ. Παγουλάτος («Οἱ Τσάκωνες καὶ τὸ περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν», ἐν Ἀθήναις 1947 καὶ «Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ μέχρι τοῦ Νικηφόρου Α΄», ἐν Ἀθήναις 1948). Ὑπὸ τοῦ Χαρανῆ ἐδημοσιεύθη προσφάτως καὶ ἕτερα μελέτη, ἀρκετὰ διεξοδική, περὶ τοῦ χρονικοῦ, εἰς τὸ *Dumbarton Oaks Paper*, No 5, σελ. 139-166 (Peter Charanis, «The Chronicle of Monemvasia and the question of the Slavonic settlements in Greece», 1950).

ρικού καθόδον τῶν Ἀβάρων ἢ τῶν Σλάβων δὲν ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ Θεοφυλάκτου τοῦ Σιμοκάττου, ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸ κάθε ἀξιοπιστίαν. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ σχολίου Ἀρέθα ὑπὸ τοῦ Σ. Κουγέα, κατὰ τὸ 1912, ὁ Λάμπρος ἐδέχθη ὡς γεγονός τὴν παλαιότητα τῆς ἰβηρικῆς παραλλαγῆς τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ ἀρχικῶς ὑποστηρίξει ἀπὸ τοῦ 1884, οὕτω δὲ κατέπεσε τὸ κατὰ τοῦ χρονικοῦ ἐπιχείρημα ὅτι τοῦτο ἐγράφη εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν. Ὁ Ζακυθινὸς παρεδέχθη τὴν ἐν μέρει ἱστορικὴν βάσιν τοῦ χρονικοῦ ὡς πρὸς τὰς πληροφορίας του περὶ μετοικήσεων τῶν πληθυσμῶν, ἀπέκρουσεν ὅμως τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐπὶ Μαυρικίου καθόδου τῶν Σλάβων, ἀποδίδων αὐτὴν εἰς μεταγενεστέραν λογίαν ἱστορικὴν ἐπεξεργασίαν προφορικῶν παραδόσεων τοῦ πελοποννησιακοῦ λαοῦ. Ἀντιθέτως, ὁ Χαρανῆς, συμφωνῶν εἰς τοῦτο μετὰ τοῦ Vasiliev, δέχεται ἀπολύτως τὴν ἱστορικὴν βάσιν τοῦ χρονικοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτὼ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς. Εἰς τὸ ἄκρως ἀντίθετον συμπέρασμα φθάνει ὁ Στίλπων Κυριακίδης ἐπανερχόμενος εἰς τὴν γνώμην τῶν Παπαρηγοπούλου, Hopf, Hertzberg καὶ λοιπῶν περὶ τῆς ἀναξιοπιστίας τοῦ χρονικοῦ, παραδέχεται ὅμως τὴν παλαιότητα αὐτοῦ καὶ ἀποδίδει τὰς πληροφορίας του εἰς συνειδητὴν προσπάθειαν ἱστορικῆς πλαστογραφίας ἐκ μέρους μητροπολίτου τινὸς Πατρῶν ἐπὶ Λέοντος βου, κατὰ τὴν τότε λαβοῦσαν χώραν ἐξέτασιν τοῦ αἰδεσίμου τῶν διαφόρων μητροπόλεων, ἐπιδιώκοντος συγκεκριμένως νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πατρῶν εἰς μητρόπολιν, καὶ τὴν ὑπ' αὐτὴν ὑπαγωγὴν τῶν ἐπισκοπῶν Λακεδαιμόνου, Μεθώνης καὶ Κορώνης.

Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κυριακίδη, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του ὁ μητροπολίτης οὗτος, ἔπλασε τὸν μῦθον περὶ πολυετοῦς βαρβαρικῆς κατοχῆς ἐκ τῆς ὁποίας ἔσωσε τὴν Πελοπόννησον τὸ θαῦμα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα, διὰ νὰ δημιουργήσῃ οὕτω τὴν ἀπαραίτητον οἰκονομίαν πρὸς ἀνακήρυξιν ἐπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν, ἢ ὁποία ἄλλως δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένη. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη προϋποθέτει σχετικὴν ἀναφορὰν ἢ ὑπόμνημα τοῦ μητροπολίτου Πατρῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου εἴτε ἦντιλησαν ἀμέσως ὁ Ἀρέθας καὶ ἡ ἰβηρικὴ παραλλαγή, εἴτε ἀπέρρευσε πρωταρχικὴ μορφή τοῦ χρονικοῦ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησαν ἐνδεχομένως ὡς πηγὴν ὁ Ἀρέθας καὶ ἡ ἰβηρικὴ παραλλαγή, ἢ μόνον ἡ τελευταία αὕτη, τοῦ ἄλλου ἀντλήσαντος ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ἢ τοῦ ὑπομνήματος. Τὴν ὑπαρξιν ἀναλόγου ὑπομνήματος παραδέχεται καὶ ὁ Βέης εἰς τὴν μονογραφίαν του περὶ τοῦ ἐλκομένου Χριστοῦ τῆς Μονεμβασίας¹, εἶχε δὲ ὑποστηρίξει ταύτην ἀρχικῶς καὶ ὁ Σ. Θωμόπουλος εἰς τὴν ἱστορίαν του τῶν Πατρῶν², τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τὸν 11ον αἰῶνα,

¹ Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 208.

² Σ τ. Θ ω μ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῶν Πατρῶν, Ἀθήναι 1888, σελ. 232. Ὁ

ἐπὶ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ὑποθέτων ὅτι ἐπὶ παρομοίου ὑπομνήματος ἐστῆριξε τὸ συνοδικόν του γράμμα ὁ πατριάρχης Νικόλαος ὁ Γ'.

Τὴν συνειδητὴν ἱστορικὴν πλαστογραφίαν τοῦ μητροπολίτου Πατρῶν ἀποκρούει ὁ Σ. Παγουλάτος, ὅστις δέχεται μὲν τὴν ὑπαρξίν πυρήνων ἱστορικῆς ἀληθείας εἰς τὰς εἰδήσεις τοῦ χρονικοῦ, ἀποκρούει ὅμως τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς καὶ τοποθετεῖ τὴν κάθοδον τῶν Σλάβων εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Κυριακίδην, ὅστις ἐμμένει εἰς τὴν πληροφορίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου περὶ καθόδου τῶν Σλάβων κατὰ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε', κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς λοιμικῆς νόσου.

VI. ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

Μὲ τὴν διερεύνησιν τῶν πηγῶν τοῦ χρονικοῦ ἡσχολήθησαν συστηματικῶς οἱ δύο μελετηταὶ του, Λάμπρος καὶ Βέης. Ὁ πρῶτος ἐξήτασε εἰδικῶς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ χρονικοῦ, καὶ ὑπέδειξε ὀρισμένα χωρία τοῦ Εὐαγρίου, τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου καὶ τοῦ Θεοφάνους τὰ ὁποῖα αὐτούσια σχεδὸν περιλαμβάνονται εἰς τὸ χρονικόν, ὡσαύτως δὲ συνεσχέτισε τὴν πληροφορίαν τοῦ χρονικοῦ περὶ ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀβάρων εἰς Δορύστολον πρὸς ὄρισμένον χωρίον τοῦ ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (913 – 959) ἱστορικοῦ Γενεσίου περὶ ἐγκαταστάσεως Βουλγάρων ἐν αὐτῇ τῇ πόλει. Περὶ τῆς πηγῆς ὀρισμένων ἄλλων χωρίων τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χρονικοῦ, ὁ Λάμπρος δηλώνει ἄγνοιαν, σημειῶνων τὰ ἑξῆς :

«Ἄλλὰ καὶ ἄλλας τινὰς μικρὰς προσθήκας τοῦ χειρογράφου δὲν εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς γνωστοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι· τοιαῦται δὲ εἶναι ἢ ἐν σελίδι 100 «καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἀφειδῶς ληϊζόμενοι», τὰ μεταξὺ τῶν χωρίων τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ Θεοφάνους ἐν σελίδι 102 «ἦλθεν δὲ καὶ μέχρι τῶν τοῦ Βυζαντίου προαστίων τὰ πάντα ληϊζόμενος» καὶ τὰ «ὀλίγοι δὲ ἕνεκ αὐτῶν τὸν πορθμὸν τῆς Ἀβύδου διαβάντες καὶ τὰ τῆς Ἀσίας χωρία ληϊσάμενοι αὐθις ἀνέστρεψαν»¹.

Θωμόπουλος γράφει συγκεκριμένως τὰ ἑξῆς : «Ὁ πατριάρχης Νικόλαος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὴν ρηθεῖσαν πολυθρόνητον ἐπιστολὴν συνέταξε καθ' ὑπόμνημα μητροπολίτου τινὸς τῶν Πατρῶν, μέγα ἔχοντος συμφέρον ν' αὐξήσῃ τοὺς βαρβάρους τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἐξογκώσῃ τὰς πράξεις αὐτῶν, πρὸς δὲ καὶ νὰ προσθέσῃ τὴν ὡς σφαλερὰν ἐλεγχομένην εἰδήσιν, ὅτι τόσον στεργῶς οἱ βάρβαροι ἐδέσποσαν ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη τῆς Πελοποννήσου, ὥστε οὐδεὶς Ρωμαῖος ἀνὴρ ἠδύνατο ἐν αὐτῇ πόδα βαλεῖν».

¹ Λάμπρος, Ἱστορικά Μελετήματα, σελ. 113.

Δικαίως δὲν ἠδυνήθη ὁ Λάμπρος νὰ ἀνεύρη τὰ ὡς ἄνω χωρία εἰς τὰ περὶ τῶν Ἀβάρων σχετικὰ ἀποσπάσματα τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων· τὰ δύο τελευταῖα ἐκ τῶν τριῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω χωρίων ἀποτελοῦν, ὡς ἐξηκρίβωσα, κατὰ λέξιν σχεδὸν παράθεσιν χωρίων τοῦ Προκοπίου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ παρατιθεμένου ἐν συνεχείᾳ ἀποσπάσματός του, τὸ ὅποιον ὁμιλεῖ διὰ τὰς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπιδρομὰς τῶν Οὐννων, πολὺ προγενεστέρας τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου ἐχθροπραξιῶν αὐτῶν.

Ἄξιον ἀπορίας παραμένει πῶς ὁ συμπλητῆς τῆς ἰβηρικτῆς παραλλαγῆς τοῦ χρονικοῦ μετέθεσε τὰς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὸ 540 λαβούσας χώραν οὐννικὰς ἐπιδρομὰς, τεσσαράκοντα πέντε ὅλα ἔτη μετὰ, ἐπὶ Μαυρικίου καὶ πῶς ἐταύτισε τοὺς Οὐννους μὲ τοὺς Ἀβάρους. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν Ἀβάρων ὡς οὐννικοῦ λαοῦ, χαρακτηρισμὸς προερχόμενος ἐκ τοῦ Θεοφάνους καὶ περιλαμβανόμενος καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ χρονικοῦ, κατέστησε δυνατὴν τὴν σύγχυσιν¹. Πάντως μὲ τὴν διαπίστωσιν ταύτην ἔχομεν ὀφθαλμοφανῆ ἀπόδειξιν τοῦ ἐπιπολαίου τρόπου μὲ τὸν ὅποιον εἰργάσθη ὁ συμπλητῆς καὶ τὴν ἔλλειψιν προπαρασκευῆς καὶ σύγχυσιν, ἂν μὴ ἠθελῆ- μένην πρόθεσιν ἱστορικῆς πλαστογραφίας, ἣ ὁποία τὸν χαρακτηρίζει καὶ τὴν ὁποίαν ἐν συνεχείᾳ θὰ ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσωμεν.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα τοῦ Προκοπίου ἔχει ὡς ἑξῆς :

«μέγα μὲν εὐθύς στρατεύμα Οὐννικόν, διαβάντες ποταμὸν Ἰστρον, ξυμπάση Εὐθρόπῃ ἐπέσκηψαν, γεγονός μὲν πολλάκις ἤδη, τοσαῦτα δὲ τὸ πλῆθος κακὰ ἢ τοιαῦτα τὸ μέγεθος οὐκ ἐνεγκὸν πώποτε τοῖς ταύτῃ ἀνθρώποις. Ἐκ κόλπου γὰρ τοῦ Ἰονίου οἱ βάρβαροι οὗτοι ἅπαντα ἐφεξῆς ἐληΐσαντο μέχρι ἐς τὰ Βυζαντίου προάστια, καὶ φρούρια μὲν δύο καὶ τριάκοντα ἐν Ἰλλυριοῖς εἶλον, πόλιν δὲ τὴν Κασσάνδρειαν κατεστρέψαντο βίαι (ἦν οἱ παλαιοὶ Ποτίδαιαν ἐκάλουν, ὅσα γε ἡμᾶς εἰδέναί) οὐ τειχομαχῆσαντες πρότερον. καὶ τὰ τε χρήματα ἔχοντες αἰχμαλώτων τε μυριάδας δύο καὶ δέκα ἀπαγόμενοι ἐπ' οἴκου ἅπαντες ἀνεχώρησαν, οὐδενὸς σφίσιν ἐναντιώματος ἀπαντήσαντος. χρόνῳ δὲ τῷ ὑστέρω πολλάκις ἐνταῦθα γενόμενοι ἀνήκεστα ἐς Ρωμαίους δεινὰ ἔδρασαν. Οἱ δὲ καὶ ἐν Χερρονήσῳ τειχομαχίσαντες, βιασάμενοί τε τοὺς ἐκ τοῦ τείχους ἀμυνομένους καὶ διὰ τοῦ τῆς θαλάσσης ροθίου τὸν περίβολον ὑπερβάντες, ὃς πρὸς κόλπῳ τῷ μέλανι καλουμένῳ ἔστιν. οὕτω τε ἐντὸς τῶν μακρῶν τειχῶν γεγενημένοι καὶ τοῖς ἐν Χερρονήσῳ Ρωμαίοις ἀπροσδοκῆτως ἐπιπεσόντες, ἔκτεινάν τε πολλοὺς καὶ ἠδραπόδισαν σχεδὸν ἅπαντας. ὀλίγοι δὲ πυνες καὶ διαβάντες τὸν μεταξὺ Σησοῦ καὶ Ἀβύδου πορθμόν, ληϊσάμενοί τε τὰ ἐπὶ

¹ «Ἡ δὲ λοιπὴ φορεσίᾳ αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὐννων». Στ. Κυριακίδου, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 41, στ. α'.

τῆς Ἀσίας χωρία καὶ αὐθις ἐς Χερρόνησον ἀναστρέψαντες ἐν τῷ ἄλλῳ στρατῷ καὶ πάση τῇ λείᾳ ἐπ' οἶκον ἀπεκομίσθησαν. ἐν ἐτέρῳ τε εἰσβολῇ τοὺς τε Ἰλλυριοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ληϊσάμενοι τειχομαχεῖν μὲν ἐπεχείρησαν ἐν Θερμοπύλαις, τῶν δὲ ἐν τοῖς τείχεσι φρουρῶν καρτερώτατα ἀμυνομένων, διερευνώμενοι τὰς περιόδους, παρὰ δόξαν, τὴν ἀτραπὸν εὖρον ἣ φέρει εἰς τὸ ὄρος ὃ ταύτῃ ἀνέχει. οὕτω τε σχεδὸν ἅπαντας Ἑλληνας, πλὴν Πελοποννησίων, διεργασάμενοι ἀπεχώρησαν»¹.

Ἐν συσχετίσει μὲ τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ Προκοπίου δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν προσέτι καὶ ἀπόσπασμα ἐκ τῶν ἀνεκδότων του : «Ἰλλυριοὺς δὲ καὶ Θράκην ὄλην, εἴη δ' ἂν ἐκ κόλπου τοῦ Ἰονίου μέχρι ἐς τὰ Βυζαντίου προάστια, ἐν τοῖς Ἑλλάς τε καὶ Χερρονησιωτῶν ἡ χώρα ἐστίν, Οὐννοὶ τε καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται σχεδόν τι ἀνὰ πᾶν καταθέοντες ἔτος, ἐξ οὗ Ἰουστινιανὸς παρέλαβε τὴν Ρωμαίων ἀρχήν, ἀνήκεστα ἔργα εἰργάσαντο τοὺς ταύτῃ ἀνθρώπους»².

Τὰ ὑπογραμμισθέντα ἀνωτέρω σημεῖα τοῦ κειμένου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ ὑποδεικνυόμενα ὑπὸ τοῦ Λάμπρου χωρία. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ ὑπογραμμισθὲν διὰ παχέων στοιχείων «ἐν ἐτέρῳ τε εἰσβολῇ» ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸ «ἐν ἐτέρῳ δὲ εἰσβολῇ» τοῦ χρονικοῦ μὲ τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, ἀρχίζει ἡ διήγησις τῆς ἐπὶ Μαυρικίου ὑποτιθημένης ἐπιδρομῆς εἰς Ἑλλάδα.

Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ χρονικοῦ οὐδὲν ἦτο γνωστὸν μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Κουγέα δημοσιεύσεως κατὰ τὸ 1912 τοῦ σχολίου Ἀρέθα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ τοῦ χρονικοῦ, προϋποθέτει ὁμως τὴν προϋπαρξίν κοινῆς πηγῆς καὶ τῶν δύο. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου τρία ἐνδεχόμενα θὰ ἦσαν λογικῶς δυνατὰ διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν εἰς πλεῖστα ὄσα σημεῖα κοινὴν φραστικὴν διατύπωσιν τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἱβηρικῆς παραλλαγῆς καὶ τοῦ σχολίου Ἀρέθα, ἡ ὁποία γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτὴ καὶ ἐξ ἀπλῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν κειμένων : Ἡ τὸ σχολίον ἀντλεῖ ἐκ τῆς ἱβηρικῆς παραλλαγῆς, ἢ ἡ ἱβηρικὴ παραλλαγή ἀντλεῖ ἐκ τοῦ σχολίου ἢ τέλος προϋπῆρξε ἕμμεσος ἢ ἄμεσος κοινὴ πηγὴ καὶ τῶν δύο. Ἐκ τῶν ἐνδεχομένων τούτων τὸ πρῶτον πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἀπολύτως διότι, ὡς εἶδομεν, ἡ ἱβηρικὴ παραλλαγή εἶναι πάντως μεταγενεστέρα τοῦ σχολίου. Ὡσαύτως δέον ν' ἀποκλεισθῇ καὶ τὸ δεύτερον ἐνδεχόμενον, ἂν καὶ τοῦτο χρονικῶς εἶναι δυνατόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ κείμενον τοῦ χρονικοῦ παρέχει περισσοτέρας πληροφορίας τοῦ σχολίου, ὅπερ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἐὰν ἐχρησιμοποίει τοῦτο ὡς πηγὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὸ κείμενον τοῦ τελευταίου τούτου φαίνεται ἐν πολλοῖς σύντμησις ἄλλου ὁμοίου μὲ τὸ δεύτερον μέρος

¹ Προκόπιος, Bonn 1 σελ. 167, 168.

² Προκόπιος, Bonn 3 σελ. 108.

τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς, παρατήρησις ἡ ὁποία μᾶς ἀγει εἰς τὴν ὑπόθεσιν περὶ προϋπάφξεως τρίτου κειμένου συγγενοῦς πρὸς τὴν ἰβηριτικὴν παραλλαγὴν, τὸ ὁποῖον καὶ συντέμνει ὁ Ἀρέθας.

Ἀποκλεισθέντων τῶν δύο ἄλλων ἐνδεχομένων, ἀληθεύει κατ' ἀνάγκην τὸ τρίτον, ὅτι δηλαδὴ ἡ ὑπαρξίς κοινῆς διατυπώσεως τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς καὶ τοῦ σχολίου Ἀρέθα ὀφείλεται εἰς προϋπάφξιν ἀμέσου ἢ ἐμμέσου κοινῆς πηγῆς τῶν δύο τούτων κειμένων.

Ποία ὅμως ἡ ἔκτασις καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς κοινῆς ταύτης πηγῆς; Ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ κειμένου ταύτης, δύο τινὰ ἐνδεχόμενα εἶναι δυνατὰ: ἡ αὕτη, ἂν μὴ ἔκτενεστέρα τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς, εἶχε πάντως ἔκτασιν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὰ δύο μέρη ἐκ τῶν ὁποίων σύγκειται ἡ τελευταία, ἢ περιοριζέτο αὕτη εἰς κείμενον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ δεύτερον μόνον μέρος της, τὸ ἔχον κοινὴν φραστικὴν διατύπωσιν μὲ τὸ σχολίον Ἀρέθα. Ἡ διαπίστωσις ποῖον ἐκ τῶν δύο ἐνδεχομένων ἀληθεύει ἐνέχει σημασίαν διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν πηγῶν καὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τῶν εἰδήσεων τοῦ χρονικοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον ἐνδεχόμενον, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ εἴδησις περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται ἐμμέσως καὶ εἰς τὸ σχολίον Ἀρέθα, ἔχει φιλολογικὴν τὴν προέλευσιν, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χρονικοῦ, ὁμιλοῦντος περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀβάρων καὶ ἀναφέροντος ὡς μίαν τῶν πηγῶν τοῦ τὸν Εὐδάγριον (γνωστὸν χωρίον τοῦ Εὐαγγρίου κάμνει μνεῖαν περὶ εἰσβολῆς των εἰς Ἑλλάδα). Προφανῶς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο ἡ εἴδησις αὕτη προέκυψεν ἐκ παρεξήγησεως τοῦ χωρίου. Κατὰ τὸ ἕτερον ἐνδεχόμενον, πιστοποιεῖται ἡ ἀνεξάρτητος προέλευσις τῆς εἰδήσεως περὶ σλαβικῆς ἐπιδρομῆς εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὸ βον ἔτος τοῦ Μανρικίου, χωρὶς νὰ συνεπάγεται ὅμως τοῦτο κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς πληροφορίας περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς, ἡ ὁποία καὶ πάλιν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιβεβαιούται ἄλλοθεν ἀλλ' ἀντιθέτως διαψεύδεται ἐμμέσως, δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς παρεξήγησιν ὅχι πλέον τῆς εἰδήσεως τοῦ Εὐαγγρίου ἀλλὰ τῆς ἀνεξαρτήτου ταύτης εἰδήσεως πελοποννησιακῆς πηγῆς ἡ ὁποία δὲν ἀποκλείεται νὰ πηγάζῃ ὁμοίως, ἐμμέσως ὅμως, ἐκ τοῦ ὡς ἄνω συγγραφέως. Ἡ ἀπλῆ ληστροικὴ ἐπιδρομὴ δὲν συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην καὶ ἐγκατάστασιν.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐνδεχομένων φαίνεται πιθανώτερον τὸ δεύτερον. Οἱ λόγοι οἱ δικαιολογοῦντες τὴν γνώμην ταύτην εἶναι οἱ ἑξῆς:

Αὕτη ἡ σύνθεσις τοῦ κειμένου τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς παρουσιάζεται, ὡς εἶδομεν ἤδη, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἑτερόκλιτος. Καὶ ἐνδεχόμενον μὲν τὸ ἑτερόκλιτον τοῦ κειμένου αὐτῆς νὰ προϋπήρξε τοῦ σχολίου Ἀρέθα εἰς τὴν ἀρχικὴν κοινὴν πηγὴν, δὲν τὸ νομίζω ὅμως πιθανόν, διότι τότε ἔπρεπε νὰ παρουσιάζεται μαρτυρία τοῦ ἑτεροκλίτου τούτου τῶν πηγῶν καὶ εἰς τὸ κείμε-

νον τοῦ σχολίου Ἀρέθα, ἐνῶ πράγματι δὲν παρουσιάζεται. Κατὰ συνέπειαν δὲν ὑπῆρχε εἰς τὴν κοινὴν πηγὴν ἐκ τῆς ὁποίας ἠντιλησεν ὁ Ἀρέθας. Τὸ ἐτεροκλίτον τῆς συνθέσεως τῆς ἱβηρικῆς παραλλαγῆς γίνεται ἀντιληπτὸν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς διαφορετικῆς συνθέσεως τῶν δύο μερῶν τῆς τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ, ὡς εἶδομεν, ἱστορικὴν εἰσαγωγὴν συγκειμένην ἐξ ἀποσπασμάτων γνωστῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀβάρων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς των μέχρι Μαυρικίου καὶ τὸ δευτέρον ἀνεξάρτητον τοπικῆς προελεύσεως χρονικὸν περὶ τῶν συμβάντων τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μαυρικίου μέχρι τοῦ Νικηφόρου. Ἀφ' ἑτέρου τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ ἀτέχνου τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἡ συγκόλλησις τῶν δύο τούτων μερῶν. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μέρους γίνεται λόγος περὶ τῶν Ἀβάρων, ἐν συνεχείᾳ δὲ στρέφεται ἡ ὁμιλία πρὸς τὸν Χαγάνον αὐτῶν—«Χαγάνος γὰρ ὁ αὐτῶν ἡγεμὼν»¹ μέχρι τέλους τοῦ πρώτου μέρους. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δευτέρου μέρους ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὸν Χαγάνον—«Ἐν ἑτέρῳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν...»²—προφανῶς διὰ τὴν σύνδεσιν μὲ τὸ πρῶτον μέρος, ἐν συνεχείᾳ ὅμως ὁ λόγος μεταπίπτει ἀπὸ τὸν Χαγάνον εἰς τοὺς Ἀβάρους, ὡς θὰ ἦτο λογικοφανὲς νὰ συμπεράνη τις ἐκ τῆς συνεχείας—«Οἱ δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἶλον...»³—καὶ ὡς ἀναφέρει καὶ τὸ χρονικὸν περαιτέρω: «Οὕτως οἱ Ἀβαιοὶ τὴν Πελοπόννησον κατασχόντες καὶ κατοικήσαντες ἐν αὐτῇ διήρκεσαν ἐπὶ χρόνοις διακοσίοις ὀκτωκαίδεκα μῆτε τῷ τῶν Ρωμαίων βασιλεῖ μῆτε ἑτέρῳ ὑποκείμενοι»⁴.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι φανερὰ ἡ ἀνωμαλία τοῦ κειμένου, διότι ἀναφέρει περὶ τῶν Ἀβάρων ὅτι δὲν ὑπέκειντο ὑπὸ βασιλείᾳ τινά, ἐνῶ ὀλίγον ἀνωτέρω εἶχε κάμει μνείαν περὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν—«Χαγάνος γὰρ ὁ αὐτῶν ἡγεμὼν...». Ἐπομένως εἶναι προφανὲς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι ὁ συμπληθεὶς τῆς ἱβηρικῆς παραλλαγῆς ἀντικατέστησε εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μὲ τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων τὴν ὀνομασίαν ἄλλου λαοῦ ἐνυπάρχουσαν εἰς τὴν ἀρχικὴν πηγὴν τοῦ μέρους τούτου, ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ ἐκ τοῦ σχολίου Ἀρέθα τὸ ὁποῖον τὴν ἀπὸ «βασιλείας Μαυρικίου ἔτους ς' μέχρι τετάρτου ἔτους Νικηφόρου»⁵ κατοχὴν ἀνάγει εἰς τὸ τῶν Σκλαβηνῶν ἔθνος, —«ἐφυγαδεύθη γὰρ ἦγον μετωκίσθη ὑπὸ τοῦ Σκλαβηνῶν ἔθρους πολέμῳ ἐφορμησάντων...»⁶. Εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως ὅτι ὁ συντάκτης τῆς ἱβηρικῆς παραλλαγῆς προέβη εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀνόματος τῶν

¹ Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 44, στήλη α'.

² Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 45, στήλη α'.

³ Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 45, στήλη α'.

⁴ Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 47, στήλη α'.

⁵ Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 47, στήλη γ'.

⁶ Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 45, στήλη γ'.

Σκλαβηνῶν μὲ τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων διὰ τὴν συνδέσῃ τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τοῦ ὁποίου ἡ πηγὴ ὠμίλει περὶ Σκλαβηνῶν μὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ συμπληθὲν πρῶτον μέρος τὸ ὁποῖον διεπραγματεύετο μόνον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀβάρων. Τοῦτο γίνεται φανερόν ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ δευτέρου μέρους εἰς τὴν ὁποίαν διαφεύγει τὸν συμπλητὴν καὶ τὸ ὄνομα τῶν Σκλαβηνῶν: «Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέου τοῦ Σθλαβηνοῦ ἔθνοους διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον καθαρθεύοντος...»¹.

Ἡ ὡς ἄνω διαπίστωσις ὅτι κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν ἡ κοινὴ πηγὴ τοῦ σχολίου Ἀρέθα καὶ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἰβηρικῆς παραλλαγῆς τοῦ χρονικοῦ περιωρίζετο εἰς κείμενον ἀντίστοιχον μόνον πρὸς τὸ δεύτερον μέρος αὐτῆς καὶ ὅτι δὲν περιελάμβανε τὸ πρῶτον μέρος τὸ πραγματευόμενον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀβάρων, δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς συλλογισμοῦ. Ἦρα τινὰ ἐνδεχόμενα εἶναι δυνατὰ ὡς πρὸς τὴν κοινὴν ταύτην πηγὴν σχετικῶς μὲ τὴν μνεῖαν Ἀβάρων καὶ Σλάβων. Ἡ αὕτη ἀνέφερεν ἀμφότερα τὰ ὀνόματα, ὡς ἡ ἰβηρικὴ, ἢ μόνον τοὺς Ἀβάρους ὡς τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου, ἢ μόνον τοὺς Σλάβους, ὡς τὸ σχολιον Ἀρέθα. Τὸ πρῶτον τῶν ὡς ἄνω ἐνδεχομένων πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ, διότι τότε δὲν εἶναι νοητὸν πῶς ὁ Ἀρέθας ὁ ὁποῖος ἀντλεῖ ἐξ αὐτῆς ὁμιλεῖ μόνον περὶ Σλάβων πολλῶ μᾶλλον πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ τὸ δεύτερον ἐνδεχόμενον διὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω λόγον καὶ προσέτι, διότι τότε δὲν ἐξηγεῖται πῶς καὶ ἡ ἰβηρικὴ παραλλαγή κάμνει μνεῖαν καὶ Σλάβων. Κατ' ἀνάγκην λοιπόν, κατόπιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἄλλων δύο, ἀληθεύει τὸ τρίτον ἐνδεχόμενον, ὅτι δηλ. ἡ κοινὴ πηγὴ ὠμίλει μόνον περὶ Σλάβων. Ἐν τοιαύτῃ ὁμως περιπτώσει, ἀφ' ἑαυτοῦ προκύπτει ὅτι ἔλειπεν ἐξ αὐτῆς τὸ πρῶτον μέρος τὸ ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀβάρων, διότι δὲν θὰ εἶχε πλέον θέσιν.

Ἡ κοινὴ πηγὴ τοῦ σχολίου Ἀρέθα καὶ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἰβηρικῆς παραλλαγῆς ὑπῆρξεν, ὡς εἰκάζεται, ἀναφορὰ τις τοῦ μητροπολίτου Πατρῶν, ἐπὶ Λέοντος Γ', περὶ ἐπικυρώσεως τῆς προαγωγῆς τῶν Πατρῶν εἰς μητρόπολιν. Ἡ εἶδησις περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς ὑπῆρχεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν κοινὴν πηγὴν ταύτην. Πόθεν ὁμως ἤντησεν ταύτην ὁ συντάκτης; Πιθανῶς τὴν παρέλαβεν ἐξ ἄλλου τινὸς κειμένου συναξαριστικῆς μορφῆς ἀναφερομένου εἰς τὴν πρὸ τῶν Πατρῶν ἦταν τῶν Σλάβων καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ἀποστόλου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐνδεχομένως ἤντησε ὡσαύτως ἀμέσως ἢ ἐμμέσως καὶ ὁ Πορφυρογέννητος. Δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης τὸ ἐνδεχόμενον νὰ συνεδύασε ταύτην ὁ ἴδιος ἀντλήσας ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ στηριχθεὶς εἰς ἐκκλησιαστικὴν τινα ἀνα-

¹ Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 47, στήλη α'.

γραφὴν περὶ σλαβικῆς ἐπιδρομῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπὶ Μαυρικίου¹ ἢ καὶ εἰς τὸ γνωστὸν χωρίον τοῦ Εὐαγρίου καὶ συναγαγὼν ἐξ αὐτῶν ὅτι ἔκτοτε ἔλαβεν ἀρχὴν ἢ εἰς Πελοπόννησον ἐγκατάστασις τῶν Σλάβων. Δὲν δύναται ὡσαύτως ν' ἀποκλεισθῇ ἢ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποίησις ὡς πηγῆς καὶ τῶν βιβλίων θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου τὰ ὅποια ὁμιλοῦν περὶ ἀβαρικῶν καὶ σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ Μαυρικίου, τὰ ὅποια κάμουν ἐν συνεχείᾳ μνεῖαν καὶ ἐτέρας σλαβικῆς ἐπιδρομῆς, πιθανῶς ἐπὶ Ἡρακλείου, χωρὶς ὅμως νὰ μνημονεύουν τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη ἐπεξετάθη μέχρις Ἀχαΐας, ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν πάντως ἔννοιαν τοῦ ὄρου περιλαμβανούσαν πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐκτὸς τῆς Θεσσαλίας, συνεπῶς καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ βιβλίου Θαυμάτων τὸ ὁποῖον παρουσιάζει καὶ φραστικὴν ἰνα συνάφειαν πρὸς τὴν ἰβηρικὴν παραλλαγὴν ἔχει ὡς ἑξῆς : «Ἐγένετο τοίνυν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τῆς τοῦ ἐν ὄσια τῇ μνήμῃ ἐπισκοπῆς Ἰωάννου, τὸ τῶν Σκλαβήνων ἐπαρθῆναι ἔθνος, πλῆθος ἄπειρον συναχθὲν ἀπὸ τε τῶν Δρογουβιτῶν, Σαγουδατῶν, Βελεγεζητῶν, Βαϊουνητῶν, Βερζητῶν, καὶ λοιπῶν ἐθνῶν, πρώτως ἐφευρόντων ἐξ ἑνὸς ξύλου γλυπτὰς νῆας κατασκευάσαι, κατὰ θάλασσαν ὄπλισαμένους καὶ πᾶσαν τὴν Θετταλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔτι μὲν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Ἀχαΐαν πᾶσαν, τὴν τε Ἠπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικῆ καὶ μέρος τῆς Ἀσίας ἐκπορθῆσαι καὶ ἀοικήτους... πλείστας πόλεις καὶ ἐπαρχίας ποιῆσαι...»².

Ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ χωρίον τοῦτο σλαβικὴ κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομὴ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Ἑλλάδα δύναται νὰ συσχετισθῇ μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Σύρου χρονογράφου Θωμᾶ τοῦ ἐξ Ἑμέσης, ζήσαντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ βου αἰῶνος καὶ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 7ου, μνημονευομένην κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομὴν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτην, καὶ ἀναγομένην ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἔτος 623 μ.Χ. Ἡ σχετικὴ εἶδησις, κατὰ λατινικὴν μετὰφρασιν τοῦ χωρίου, ἔχει ὡς ἑξῆς : «Anno 934 (A.D. 623) Slavi Gretam ceterasque insulas invasere»³.

Πρὸς τὴν εἶδησιν ταύτην θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συσχετισθῇ καὶ ἡ ἀκόλου-

¹ Παράβαλε τὴν πληροφορίαν τοῦ Σύρου χρονογράφου Μιχαὴλ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, περὶ λαφυραγωγίας τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Σλάβων, ἐπὶ Μαυρικίου. Βλέπε T a f r a - l i, Thessalonique des Origines au XIV siècle, σελ. 105 ὅπου καταχωρίζεται τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα τῆς χρονογραφίας τοῦ Μιχαὴλ ἐν γαλλικῇ μεταφράσει.

² M i g n e. Patrologia Graeca, τόμ. 116, στ. 1325.

³ L a n d, Anecdota Syriaca, τόμ. 1ος, σελ. 115, Lugdun Batavorum 1862. Libri Haliforum. Βλέπε καὶ V i z. V r e m e n n i k, 1898, εἰς μελέτην Vasiliev, σελ. 414. Τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ κείμενον ἔτος 934 ἔχει ληφθῆ μὲ βάσιν τὴν χρονολόγησιν τῶν Σελευκιδῶν, ἢ ὁποῖα ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 312 - 311 π.Χ. καὶ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ἔτος 622 - 623 μ.Χ., 13ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου.

θος πληροφορία τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ Ἰσίδωρος Hispalensis, ἐπίσκοπος Σεβίλης : «Heraclius dehinc quintum agit imperii annum. Cujus initio Sclavi Græciam Romanis tulerunt, Persæ Syriam et Ægyptum plurimasque provincias»¹.

Ὁ μητροπολίτης Πατρῶν, παραπλανηθεὶς ἐνδεχομένως ἐκ τῆς ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐπὶ Μαυρικίου ἐπιδρομῶν παραθέσεως καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἐπὶ Ἡρακλείου ἐπιδρομὴν ταύτην εἰδήσεων, ἀνήγαγε καὶ ταύτας εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μαυρικίου.

Ἡ σχέσις τοῦ κειμένου τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς πρὸς τὸ παρατεθὲν ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ βιβλίου θαυμάτων εἶναι προφανής : Τὸ δεύτερον μέρος ταύτης ἀρχίζει ὡς ἐξῆς : «Ἐν ἑτέρῳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τὴν τε παλαιὰν Ἡπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν. Οἱ δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἶλον»².

Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸ «ἐν ἑτέρῳ δὲ εἰσβολῇ»—τὸ ὁποῖον προφανῶς προσετέθη πρὸς σύνδεσιν μὲ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ χρονικοῦ κατὰ τὴν συμπύλησιν τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς εἶναι εὐκόλον νὰ διαπιστωθῇ, προέρχεται ἐκ τοῦ παρατεθέντος ἀνωτέρω ἀποσπάσματος τοῦ Προκοπίου «ἐν ἑτέρῳ τε εἰσβολῇ τοὺς τε Ἰλλυρίους καὶ Θεσσαλοὺς ληϊσάμενοι» ἀποκλειομένης ἀπολύτως τῆς συμπτώσεως ὁμοίας ἐκφράσεως, διότι ὡς εἶδομεν ἐκ τοῦ ὡς ἄνω ἀποσπάσματος τοῦ Προκοπίου παρεντίθενται καὶ ἄλλα χωρία εἰς τὸ χρονικὸν—εἶναι προφανές ὅτι τὸ «πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν...» δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ «πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν... καὶ τὴν Ἀχαΐαν πᾶσαν...» τοῦ βιβλίου θαυμάτων καὶ μάλιστα ἐν συσχετίσει πρὸς «τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν» τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Εὐαγγελίου τὸν ὁποῖον μάλιστα ἀναφέρει καὶ τὸ χρονικὸν ὡς μίαν ἐκ τῶν πηγῶν του.

Τὰ περὶ Ἑλλάδος πάσης καὶ παλαιᾶς Ἡπείρου καὶ Ἀττικῆς καὶ Εὐβοίας καὶ Πελοποννήσου ἀναφερόμενα δυνατὸν ὡσαύτως νὰ ἀποτελοῦν ἀνάπτυξιν τῆς φράσεως «καὶ τὴν Ἀχαΐαν πᾶσαν» τοῦ βιβλίου θαυμάτων. Ἡ εἰδήσις τέλος τοῦ τελευταίου τούτου περὶ ἐκπορθήσεως μέρους τῆς Ἀσίας δύναται νὰ μᾶς δώσῃ ἴσως τὸν μίτον τῆς ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ χρονικοῦ γενομένης συσχετίσεως πρὸς τὴν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ οὐννικὴν ἐπιδρομὴν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὡς εἶδομεν ὁ Προκόπιος ὅτι ἐπεξετάθη καὶ εἰς τμημα τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ συντάκτης τοῦ χρονικοῦ ἤ, διὰ τὴν ἀκριβείαν, ὁ συμπληρῆτης τῆς ἰβηριτικῆς παραλλαγῆς

¹ Hisidori Hispalensis episcopi, Chronicon. Migne, Patr. Lat., τόμ. 83, σελ. 1056. Βλέπε καὶ Viz. Vremennik, 1898, σελ. 413.

² Στ. Κυριακίδης, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 45, στήλη α'.

αὐτοῦ, παρασυρθεῖς ἔνδεχομένως ἐκ τῆς μνημονευομένης εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐπιδρομὰς δηώσεως μέρους τῆς Ἀσίας, ἑταύτισε αὐτὰς καὶ ἔτοποθέτησεν ἐπὶ Μαυρικίου παραπλανηθεὶς ἴσως ἐκ τῆς σειρᾶς τῆς διηγήσεως εἰς τὸ βιβλίον θανμάτων.

VII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐν συμπεράσματι δέον ν' ἀποκρουσθῇ ἡ ἄποψις περὶ ἀπολύτου ἱστορικῆς ἀκριβείας τῶν εἰδήσεων τοῦ χρονικοῦ, καὶ μάλιστα τῆς πληροφορίας περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς, ἄποψις τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξεν, ὡς εἶδομεν, πρό τινων ἐτῶν ὁ Ἑλληνοαμερικανὸς καθηγητῆς Πέτρος Χαρανῆς¹ καὶ νὰ ἐξετασθῇ μόνον τὸ ἔνδεχόμενον ἐπὶ μέρους ἀκριβείας ὠρισμένων ἐκ τῶν εἰδήσεων αὐτῶν καὶ ἰδίως τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Α' ἦτταν τῶν Σλάβων καὶ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιστροφὴν τῶν φυγαδευθέντων παλαιῶν κατοίκων αὐτῆς.

Ὁ ὧς ἄνω καθηγητῆς εἰς τὴν μελέτην του τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Byzantino - Slavica προσκομίζει εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐκτεθείσης ἀνωτέρω ἀπόψεώς του, τὰ ἀποτελέσματα ἀνασκαφῶν γενομένων πρὸ ἐτῶν ἐν Κορίνθῳ, καθ' ὅσας ἀνευρέθησαν τάφοι περιέχοντες εὐρήματα ὅμοια πρὸς ἀνάλογα τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος², καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ διαπιστωθὲν κενὸν εἰς τὰ νομισματικὰ εὐρήματα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς τῆς περιοχῆς Κορίνθου ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγάτου (668) μέχρι τῆς ἀνόδου τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α' (802). Ἀμφοτέρα τὰ προσκομιζόμενα στοιχεῖα δὲν ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἄποψιν περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαοκτῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς, ἀπὸ τοῦ Μαυρικίου μέχρι τοῦ Νικηφόρου. Τὰ εὐρήματα τῆς Κορίνθου, ἀναγόμενα εἰς τὸν 7ον αἰῶνα—ἐὰν ἡ χρονολόγησις εἶναι ὀρθή—δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συσχετισθοῦν πρὸς ἐπιδρομὴν τοῦ βου, τὴν ὑποτιθεμένην ὅτι ἔλαβε χώραν ἐπὶ Μαυρικίου. Θὰ ἦτο συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα, ἐὰν ἤθελε συσχετισθῇ πρὸς ἐπιδρομὴν τινα ἐπὶ Ἡρακλείου, συμβᾶσαν πρὸ τοῦ 626, ὅτε ἀπεχώρησαν ὀριστικῶς οἱ Ἄβαροι ἐξ Ἀνατολῆς. Ὡσαύτως τὸ σημειούμενον κενὸν εἰς τὰ νομισματικὰ εὐρήματα μεταξὺ 668 καὶ 802 δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς διακοπῆς τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μαυρικίου. Πάντως, καὶ ἐὰν ἤθελε τυχὸν γίνεαι δεκτὴ ἡ ἐπὶ Μαυρικίου ἐπιδρομὴ—ἀσχέτως πρὸς

¹ Περ. «Βυζαντινά - Μεταβυζαντινά», 1946, σελ. 75 ἔξ. Ἐνθα ἀνωτέρω καὶ προσφάτως εἰς Byzantino - Slavica τῆς Πράγας X, 2, 1949, σελ. 254 - 259 καθὼς καὶ εἰς Dumbarton Oaks Paper, τόμος 5, 1950, σελ. 139 - 166, ὅπου δημοσιεύεται εἰδικὴ μελέτη περὶ τοῦ χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας.

² Βλέπε Davidson ἐν Hesperia, τόμ. 6, 1937, σελ. 227 - 240.

οἰανδήποτε συνάφειαν πρὸς τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν—δὲν συνεπάγεται αὕτη κατ' ἀνάγκην τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἐπιδρομῶν. Ἀπλαῖ ληστροικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶναι σὺνήθες φαινόμενον καὶ ἐπαναλαμβάνονται πολλάκις πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν βαρβάρων ἐπὶ ὄρισμένου ἐδάφους¹. Δυνατὸν νὰ ἔχωνται ἀκριβείας ἢ ἐπὶ Μαυρικίου ἐπιδρομὴ καὶ ἢ ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Α' ἤτα τῶν Σλάβων, ἀσφαλῶς ὅμως εἶναι ἀθθαίρετος ὁ μεταξὺ τῶν δύο ἀνεξαρτήτων τούτων γεγονότων σύνδεσμος, ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψε, πιθανῶς, ἡ εἴδησις περὶ τῆς ἐπὶ διακόσια δεκαετικῶ ἔτη βαρβαρικῆς κατοχῆς. Ἡ εἰς Πελοπόννησον μεμαρτυρημένη ὑπαρξις τῶν Σλάβων προϋποθέτει βεβαίως ἐπιδρομὴν τινα ἢ ἐνδεχομένως εἰρηνικὸν ἐποικισμόν, ἢ καθόδός των ὅμως πρέπει νὰ συνέβη μετὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἐπὶ Μαυρικίου ἐπιδρομὴν. Ἡ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἀρξαμένη συστηματικὴ ἐγκατάστασις τῶν Σλάβων εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἀποτελεῖ χρονικὸν ὄριον πρὸ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δυνατὸν πάντως νὰ τεθῇ ἢ εἰς Πελοπόννησον ἐγκατάστασίς των.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Βλέπε Ἰωάννου Β. Παπαδοπούλου, «Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς», σελ. 36, 37, ὅπου ἀναφέρονται ἀραβικαὶ ἐναντίον τῆς Κρήτης ἐπιδρομαὶ κατὰ τὰ ἔτη 651, 674 καὶ 723, πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἐκεῖ ἐγκαταστάσεώς των κατὰ τὸ 824.